

9. Financial Times. – Friday, January 29, 2010. – No 37220. – 26 p.
10. The Times. – Thursday, November 5, 2009. – No 69785. – 120 p.
11. USA Today. – Monday, August 17, 2009. – 10A p.

Візнюк О. В.
(Чернівці)

ДИНАМІЧНІ ХАРАКТЕРИСТИКИ ДІЄСЛІВНИХ ПОХІДНИХ ПРЕФІКСАЛЬНОЇ ОНОМАСІОЛОГІЧНОЇ КАТЕГОРІЇ ЛОКАТИВНОСТІ В АНГЛІЙСЬКІЙ МОВІ

Стаття присвячена дослідженню динамічних характеристик семантики дієслівних твірних основ похідних префіксальної ономазіологічної категорії локативності в англійській мові. Кількісний аналіз виокремлених лексико-семантичних груп дієслівних твірних основ похідних префіксальної ономазіологічної категорії локативності дозволив визначити інвентар груп, які формують ядро, основний склад та периферію реалій у давньоанглійській, середньоанглійській, ранньоніовоанглійській та сучасній англійській мовах.

Статья посвящена исследованию динамических характеристик семантики глагольных словообразовательных основ производных префиксальной ономазиологической категории локативности в английском языке. Количественный анализ выделенных лексико-семантических групп дал возможность охарактеризовать инвентарь групп составляющих ядро, основной склад и периферию реалий в древнеанглийском, среднеанглийском, раннеанглийском, новоанглийском языках.

The dynamic characteristics of the English prefix derivatives verb morphemes semantics of the onomasiological category of location are investigated in the article. Quantitative analysis of the singled out lexico-semantic groups gives us an opportunity to define their inventory that forms the nucleus, basic system, periphery of realities in Old English, Middle English, New Early English, New English.

Оскільки людина ідентифікує себе у світі через систему параметрів (часу, простору, оцінки, процесу, субстанцій тощо), значущим є висвітлення механізму відтворення мовою цих ознак людського світобачення. Одним з найбільш вагомих показників при цьому є просторовий (локативний) конкретизатор [2].

Основні проблеми локативності досліджувалися багатьма лінгвістами сучасності: функціонування мовних одиниць як позначень просторових відношень у текстах різних функціональних стилів (Л.В.Васильєва, Т.С.Горелова, Н.К.Данилова, Т.Б.Хачиян та ін.); окремі групи локативів у різних мовах (К.П.Акулова, Л.О.Білоконенко, О.Н.Журинський, З.І.Іваненко, Н.В.Жигилій, О.Є.Кібрик, Г.Є.Крейдлін, Ю.О.Левицький, Й.А.Стернін, Г.М.Шелемеха та ін.); зіставний аналіз певних засобів локативності (Х.О.Артикова, О.В.Безугла, Л.М.Бойко, Т.С.Горелова, І.Пете та ін.); діахронний аспект засобів локативності (Т.П.Ломтєв, М.М.Полужин, В.Н.Топоров, К.І.Ходова, М.О.Шелякін та ін.).

Однак проблематика ономазіологічної категорії локативності усе ще залишається недостатньо висвітленою. До неї в першу чергу належать питання, пов'язані з її становленням і розвитком у префіксальному способі словотворення.

Мета статті – описати динамічні характеристики семантики дієслівних твірних основ префіксальних похідних ономазіологічної категорії локативності в англійській мові. Матеріалом дослідження слугувала суцільна вибірка префіксальних похідних із словників давньоанглійської, середньоанглійської та сучасної англійської мов (Bosworth J. An Anglo-Saxon Dictionary, Stratmann E.H. A Middle-English Dictionary, The compact Edition of the Oxford English Dictionary).

Категорія локативності – це семантична категорія, що об'єднує всі різновиди просторового значення. Вона пов'язана із сприйняттям людиною навколишнього світу, зокрема різних просторових характеристик, і відображенням його у мовленні. Три фундаментальні категорії буття і мислення – простір, рух і час – утворюють своєрідну «систему координат», за допомогою якої людина вимірює себе у навколишньому середовищі, сприймає світ та створює у своїй свідомості його образ [8].

Аналіз локативної семантики виокремленого інвентаря префіксів англійської мови показав, що починаючи з давнього періоду розвитку англійської мови, вони передавали доволі різні за своїм характером значення, які пов'язані або: а) з позначенням спрямування руху у просторі і тому характеризують просторові параметри динамічного уявлення дій, станів, процесів, або: б) з позначенням місця протікання дії та місцеположенням об'єктів у просторі [7, 107]. Тобто, в цій категорії виражаються різні просторові відношення предметів та явищ відображені в людській свідомості.

Робота здійснена за такими етапами:

1. Виокремлення методом компонентного аналізу систему лексико-семантичних груп діє-

слівних твірних основ ономазіологічної категорії локативності у давньоанглійській, середньоанглійській, ранньонорманній, сучасній англійській мовах.

2. Виокремлення ядра, основного складу та периферії системи лексико-семантичних груп дієслівних твірних основ похідних іменників ономазіологічної категорії локативності методом кількісного аналізу.

3. Дослідження розвитку лексико-семантичних груп дієслівних твірних основ ономазіологічної категорії локативності методом кількісного аналізу.

Щоб дослідити семантичні характеристики дієслівних твірних основ префіксальних похідних ономазіологічної категорії локативності, ми розділили їх на лексико-семантичні групи на позначення: “Дієслова руху”; “Дієслова боротьби”; “Дієслова побуту”; “Дієслова стадії”; “Дієслова буденності”; “Дієслова положення”; “Дієслова спілкування”; “Дієслова наявності”; “Дієслова почуттів”; “Дієслова сприйняття”; “Робочі операції”.

Ономазіологічна структура префіксальних похідних складається з ономазіологічного базису, який вказує на певний понятійний клас, родові поняття, ономазіологічна ознака вказує на видові відмінності, які виділяють предмет у середині класу [13, с.153]. Так, ономазіологічний базис категорії локативності складають значення префіксів *a1-, ad-, by-, co-, counter-, æg-, efen-, fore-, for-, ge-, hyper-, inter-, mid-, ofer-, pan-, pro-, samod-, sur-, super-*[7]. Ономазіологічну ознаку складають відмінності дієслівних твірних основ, за допомогою яких групують поняття в ЛСГ.

Нами було проаналізовано 1728 префіксальних похідних ономазіологічної категорії локативності, з яких 771 (48%) лексична одиниця складають похідні дієслів.

Інвентар ЛСГ твірних основ похідних іменників ономазіологічної категорії локативності є однорідним для всіх часових відрізків. Протягом розвитку англійської мови кількість ЛСГ залишалася стабільною, тобто вираження просторових відношень в усі періоди розвитку англійської мови відображалось одними і тими ж реаліями дійсності. Так у давньоанглійській мові інвентар ЛСГ твірних основ похідних дієслів ономазіологічної категорії локативності був досить розширеним, він складався з таких ЛСГ, які притаманні і сучасній англійській мові: ЛСГ на позначення “Дієслова руху”; “Дієслова боротьби”; “Дієслова побуту”; “Дієслова стадії”; “Дієслова буденності”; “Дієслова положення”; “Дієслова спілкування”; “Дієслова наявності”; “Дієслова почуттів”; “Дієслова сприйняття”; “Робочі операції”. Та неоднакова кількість одиниць, які виражають ці ЛСГ в різні періоди розвитку англійської мови підтверджують стабільний розвиток одних ЛСГ зі значенням локативності та вираження різною мірою ознак простору, руху і часу в інших ЛСГ.

Щоб визначити основні реалії дійсності, які людина наділяла поняттям “локативності” у кожному часовому відрізку, ми виділили їх ядро, основний склад та периферію реалізовані ЛСГ твірних основ похідних дієслів ономазіологічної категорії локативності у давньоанглійській, середньоанглійській, ранньонорманній, сучасній англійській мові. Для цього ми скористаємось системою обчислення, яку запропонувала Є.І. Гороть: до ядра належать категорії, що складають 75% ($\pm 5\%$) усього масиву зафіксованих груп, основний склад (разом з ядром) охоплює 90% ($\pm 5\%$) досліджуваного масиву; інші розглядаються як периферійні [5, с.134]. Результати дослідження відображені у таблиці 1.

Таблиця 1

Реалізація реалій ЛСГ твірних основ дієслівних похідних ономазіологічної категорії локативності протягом 4 періодів розвитку англійської мови

Давньоанглійська мова			
№	ЛСГ на позначення	Кількість твірних основ	%
1	Робочі операції	105	30,2
2	Дієслова руху	73	15,4
3	Дієслова спілкування	43	13,4
4	Дієслова наявності	24	11
Ядро – 245 твірних основ (70%)			
5	Дієслова почуттів	15	7
6	Дієслова сприйняття	15	7
7	Дієслова буденності	12	6,2
8	Дієслова стадії	9	5
Основний склад – 296 твірних основ (95,2%)			
9	Дієслова побуту	6	2
10	Дієслова боротьби	3	1,4

11	Дієслова положення	3	1,4
Периферія – 12 твірних основ (4,8%)			
Всього		308	100
Середньоанглійська мова			
№	ЛСГ на позначення	К-сть твірних основ	%
1	Дієслова руху	225	33,9
2	Дієслова спілкування	173	16,9
3	Робочі операції	95	11,1
4	Дієслова наявності	45	9,7
Ядро – 335 твірних основ (71,6%)			
5	Дієслова почуттів	35	8,4
6	Дієслова сприйняття	25	6,9
7	Дієслова буденності	20	5,5
Основний система – 415 твірних основ (92,4%)			
8	Дієслова стадії	19	3,2
9	Дієслова побуту	6	1,8
10	Дієслова боротьби	3	1,3
11	Дієслова положення	3	1,3
Периферія – 446 твірних основ (7,6%)			
Всього		72	100
Ранньоновоанглійська мова			
№	ЛСГ на позначення	К-сть твірних основ	%
1	Дієслова руху	234	35,2
2	Дієслова спілкування	180	20,4
3	Робочі операції	64	17,4
Ядро – 478 твірних основ (73%)			
4	Дієслова наявності	54	8
5	Дієслова почуттів	40	7
6	Дієслова сприйняття	26	3
7	Дієслова буденності	26	3
Основний склад – 624 твірних основ (94%)			
8	Дієслова стадії	19	2
9	Дієслова побуту	6	1,8
10	Дієслова боротьби	3	1,1
11	Дієслова положення	3	1,1
Периферія – 31 твірних основ (6%)			
Всього		655	100
Сучасна англійська мова			
№	ЛСГ на позначення	К-сть твірних основ	%
1	Дієслова руху	335	35,2
2	Дієслова спілкування	203	15,4
3	Робочі операції	114	13,4
4	Дієслова наявності	66	11
Ядро – 718 твірних основ (75%)			
5	Дієслова почуттів	52	7
6	Дієслова сприйняття	52	7
7	Дієслова буденності	33	6
Основний склад – 855 твірних основ (95%)			
8	Дієслова стадії	21	2,7
9	Дієслова побуту	6	1,9
10	Дієслова боротьби	3	0,2
11	Дієслова положення	3	0,2
Периферія – 33 твірних основ (5%)			
Всього		888	100

Як видно з таблиці 1, ядро системи ЛСГ у давньоанглійській мові складала 245 (70%) твірних основ похідних дієслів, які репрезентували ЛСГ на позначення “Дієслова руху”; “Дієслова спіл-

кування”; “Дієслова наявності”; “Робочі операції”. Разом з ними менш репрезентовані ЛСГ на позначення “Дієслова стадії”; “Дієслова буденності”; “Дієслова почуттів”; “Дієслова сприйняття” утворювали основний склад цього періоду. Він складався з 296 (95,2%) твірних основ похідних дієслів. Решта 3 ЛСГ на позначення “Дієслова боротьби”; “Дієслова побуту”; “Дієслова положення” були реалізовані 12 (4,8%) лексичними одиницями і формували периферію у давньоанглійській мові.

Ядро твірних основ похідних дієслів префіксальної ономазіологічної категорії локативності у середньоанглійській мові зазнало якісних змін. Воно репрезентувалося 4 ЛСГ на позначення “Дієслова руху”; “Дієслова спілкування”; “Дієслова наявності”; “Робочі операції”, які також реалізувалися великою кількістю лексичних одиниць у давньоанглійській мові. Та репрезентативність ЛСГ на позначення “Робочі операції”, яка характеризувалася найбільшою кількістю лексичних одиниць у давньоанглійській період, значно зменшилася у цьому періоді. Тобто поняттям “праця”, “виконання дій рукою”, “закріплення”, “закриття/відкриття”, “руйнування” та “дії з водою” надавалася ознака локативності не так активно, як у давньоанглійській період розвитку мови. Ці групи представлені 335 (71,6%) твірними основами похідних дієслів. Основний склад ЛСГ середньоанглійського періоду представлявся 415 (92,4%) лексичними одиницями і складався з ядра та ЛСГ перехідної зони на позначення “Дієслова буденності”; “Дієслова почуттів”; “Дієслова сприйняття”. Решта ЛСГ на позначення “Дієслова боротьби”; “Дієслова побуту”; “Дієслова положення” та ЛСГ “Дієслова стадії”, яка відносилася до основного складу у давньоанглійській мові, знаходилися на периферії (7,6%).

З наведеної таблиці видно, що ядро твірних основ похідних іменників ономазіологічної категорії локативності у ранньонорманній мові складало 478 (73%) твірних основ. Вони реалізували тільки 3 ЛСГ на позначення “Дієслова руху”; “Дієслова спілкування”; “Робочі операції” порівняно з 4 ЛСГ у середньоанглійській, що свідчило про більш чисельнішу репрезентацію твірними основами цих 3 ЛСГ у цей період. Перехідна зона (21%) цього періоду зазнає кількісних та якісних змін. Вона складається не з 3, а 4 ЛСГ твірних основ іменників і до неї відносяться, крім притаманної їй ЛСГ на позначення “Дієслова буденності”; “Дієслова почуттів”; “Дієслова сприйняття”, ЛСГ на позначення “Дієслова наявності”, яка відносилася до ядрової зони у попередньому періоді. Решта 4 ЛСГ “Дієслова боротьби”; “Дієслова побуту”; “Дієслова положення” та ЛСГ “Дієслова стадії”, які репрезентувалися 31 (6%) лексичними одиницями відносилися до периферії.

Як видно з таблиці 1, ядрова зона ЛСГ твірних основ іменників розширилася у сучасній англійській мові. До 3 властивих їй ЛСГ на позначення “Дієслова руху”; “Дієслова спілкування”; “Робочі операції” знову ввійшла ЛСГ на позначення “Дієслова наявності”. Ці групи реалізуються 718 (75%) лексичними одиницями. Основний склад ЛСГ цього періоду (95%) звужився порівняно з ранньонорманній, так як його ЛСГ стали більш чисельнішими. Він складається з 3 ЛСГ твірних основ дієслів на позначення “Дієслова буденності”; “Дієслова почуттів”; “Дієслова сприйняття”. Периферія у сучасній англійській мові репрезентується 33 (5%) твірними основами дієслів, які формують 4 ЛСГ на позначення “Дієслова боротьби”; “Дієслова побуту”; “Дієслова положення” та ЛСГ “Дієслова стадії”.

Отже, у ядрі та основному складі, а також, рідко, периферії ЛСГ твірних основ дієслівних похідних ономазіологічної категорії локативності протягом 4 періодів розвитку англійської мови змінювався частково інвентар ЛСГ. Така тенденція пояснюється збільшенням та зменшенням твірних основ іменників, які реалізують ЛСГ на позначення “Дієслова руху”; “Дієслова спілкування”; “Дієслова наявності”; “Робочі операції”; “Дієслова стадії”; “Дієслова буденності” “Дієслова боротьби”; “Дієслова побуту” протягом всіх часових відрізків.

Результати проведеного нами дослідження, дозволяють нам зробити такі висновки:

1. Система ЛСГ твірних основ дієслівних похідних ономазіологічної категорії локативності з кожним наступним періодом розвитку англійської зазнавала якісних змін. У давньоанглійській мові вона остаточно сформувалася і включає 11 ЛСГ на позначення “Дієслова руху”; “Дієслова боротьби”; “Дієслова побуту”; “Дієслова стадії”; “Дієслова буденності”; “Дієслова положення”; “Дієслова спілкування”; “Дієслова наявності”; “Дієслова почуттів”; “Дієслова сприйняття”; “Робочі операції”.

2. Основні реалії твірних основ похідних дієслів ономазіологічної категорії локативності протягом 4 періодів розвитку англійської мови стабільно виражалися лексичними одиницями 4 ЛСГ на позначення “Дієслова руху”; “Дієслова спілкування”; “Дієслова наявності”; “Робочі операції”.

3. ЛСГ на позначення “Дієслова руху”; “Дієслова спілкування”; “Дієслова наявності”; “Робочі операції”, які складало ядро протягом 4 періодів розвитку англійської мови зазнали значного розширення, а ЛСГ на позначення “Дієслова стадії” навпаки зменшилася.

4. Найменш репрезентативні ЛСГ на позначення “Дієслова боротьби”; “Дієслова побуту”;

“Дієслова стадії”; “Дієслова положення” складали периферію ЛСГ твірних основ дієслів ономасіологічної категорії локативності в усі часові відрізки.

5. Стрімке зростання кількості лексичних одиниць ЛСГ на позначення Дієслова руху”; “Дієслова спілкування”; “Дієслова наявності”; “Робочі операції”, у сучасній англійській мові свідчить про продовження розширення інвентаря ЛСГ та самих ЛСГ у подальшому розвитку англійської мови.

Отже нами було виокремлено та досліджено динаміку ЛСГ твірних основ дієслівних похідних префіксальної ономасіологічної категорії локативності в англійській мові. Перспективою подальшого дослідження є аналіз розвитку функціональної семантики їхніх похідних.

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ

1. Алиаскарова Г.Ф. Сравнительный анализ неологизмов в русском и немецком языках. Дис... канд. филол. наук: 10.02.04. / Г.Ф. Алиаскарова. – Чебоксары, 2006. – 203с.
2. Богданова І.В. Функціонально-семантична категорія локативності у сучасній російській мові [Електр. ресурс]. - Спосіб доступу: URL <http://dissert.com.ua/contents/6713.html> - Заголовок з екрану.
3. Бондарко А.В. Понятие «инвариант» и «прототип» в системе анализа грамматической семантике / А.В. Бондарко. // Когнитивная семантика: Материалы II Международной школы-семинара по когнитивной лингвистике 11-12 сентября 2000г / Отв. ред. Н.Н. Болдырев. Редкол.: Е.С. Кубрякова и др... В 2 ч. – Тамбов: Изд-во Тамбовского ун-та, 2000. – Ч.2. – С. 166-168.
4. Гак В.Г. Пространство мысли (опыт систематизации слов ментального поля) / В.Г. Гак. // Логический анализ языка. Ментальные действия – М.: Наука, 1983. – С.22-29.
5. Гороть Е.И. Изоморфные и отличительный черты в распределении по частоте грамматических форм имен существительных ДЕНЬ, НОЧЬ, УТРО, ВЕЧЕР / Е.И. Гороть. // Статистическая лексикография у учебный процесс: сб. научных трудов / отв. ред. В.И. Перебийнос. – К.: КПИИЯ, 1990. – С.133-138.
6. Кокла С.В. Категория совместности в современном французском языке. Автореф. дис. ... канд. филол. наук:10.02.05. / С.В. Кокла. - М., 2004. - 18 с.
7. Кубрякова Е.С. Теория номинации и когнитивная наука / Е.С. Кубрякова. //Языковая номинация. – Мн.: МГЛУ, 1996. – С.10-11.
8. Нетребчук Л.Н. Засоби вираження категорії локативності в романі Ліни Костенко «Маруся Чурай». [Електр.ресурс]. - Спосіб доступу: URL http://www.nbuv.gov.ua/Articles/KultNar/knp43/knp43_225-228.-pdf. - Заголовок з екрану.
9. Миголинець О.І. Функціонально-стильові характеристики префіксальної номінації в сучасній англійській мові. Автореф. дис... канд. філол. наук: 10.02.04./ О.І. Миголинець. – Москва-Ужгород, 1993. – 20с.
10. Полужин М.М. Диахронно-семантический аспект префиксального словообразования в английском языке. Дис... канд. филол. наук: 10.02.04. / М.М. Полужин. – Л., 2004. – 41бс.
11. Сакал Т.М. Историко-ономасіологічне та когнітивне дослідження префіксальних неологізмів у англійській мові. Автореф. дис... канд. філол. наук: 10.02.04. / Т.М. Сакал. - Л., 2004. – 20с.
12. Селіванова О.О. Сучасна лінгвістика: напрями та проблеми: Підручник / О.О. Селіванова. – Полтава: Довкілля. – К, 2008. – 712с.
13. Сучасна українська літературна мова: Морфологія /За заг.ред. І.К.Білодіда.–К.: Наук.думка, 1969. – 535с